

Lietuvos žiūrovų požiūris į pagrindinius audiovizualinio vertimo būdus

Indrė Koverienė, Danguolė Satkauskaitė

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.24.6417>

Anotacija. Dėl spartaus techninio progreso augantis audiovizualinės produkcijos kiekis ir įvairovė skatina pagrindinių audiovizualinio vertimo (AVV) būdų – dubliavimo, subtitravimo ir užklotinio vertimo – tyrimus ne tik užsienyje, bet ir Lietuvoje. Šiame straipsnyje siekiama išsiaiškinti Lietuvos žiūrovų požiūrį į pagrindinius AVV būdus bei atskleisti, kokie subtitravimo, dubliavimo ir užklotinio vertimo aspektai yra esminiai lietuviškai auditorijai ir kas lemia jų pasirinkimą. Šiuo tikslu sudaryta anoniminė internetinė apklausa, į kurią atsakė 300 respondentų. Rezultatai aptariami remiantis Koolstra, Peeterso ir Spinhofo (2002) pateikta pagrindinių audiovizualinių būdų privalumų ir trūkumų klasifikacija į informacijos perdavimo, estetinę ir poveikio mokymuisi kategorijas. Rezultatai parodė, kad subtitravimas turi daugiau trūkumų informacijos perdavimo kategorijoje, tačiau jo privalumai atsiskleidžia estetinėje ir poveikio mokymuisi kategorijose. Didžiausi dubliavimo privalumai priskiriami estetinei kategorijai, o trūkumai – poveikio mokymuisi. Užklotinis vertimas priešingai – estetinėje kategorijoje vertinamas pakankamai neigiamai. Nors remiantis mokslininkų nuomone informacijos perdavimo kategorijoje užklotinis vertimas išsiskiria objektyvumu ir autentiškumu, tačiau Lietuvos žiūrovams šie aspektai neatrodo reikšmingi. Ypač aukštai vertinamas ir AVV būdų taikymas tikslinėms auditorijoms: dubliavimas – akliesiems ir žmonėms su regos sutrikimais, subtitravimas – turintiems klausos negalią ir užsieniečiams.

Reikšminiai žodžiai: audiovizualinis vertimas, subtitravimas, dubliavimas, užklotinis vertimas, apklausa.

Įvadas

Per pastaruosius dešimtmečius audiovizualinis vertimas (AVV) tapo svarbiu vertimo specialistų tyrinėjimo objektu pasaulyje ir šiuo metu susidomėjimas juo įgauna vis didesnę pagreitį Lietuvoje. AVV yra viena svarbiausių šio laikmečio vertimo sričių visų pirma dėl gerokai išaugusio žmonių, besinaudojančių tokia produkcija – televizijos, kino žiūrovų, kompiuterių, išmaniųjų telefonų programinės įrangos, vaizdo žaidimų ir kitų informacinių technologijų vartotojų – skaičiaus. Be to, AVV yra viena iš greičiausiai pasiekiančių savo auditoriją, taip pat pasižyminti augančiu produkcijos kiekiu, vertimo sritis (Díaz Cintas, 2004, p. 50). Galiausiai, AVV produkcija turi didesnę įtaką auditorijai nei versta rašytinė literatūra (Whitman-Linsen, 1992, p. 10).

AVV reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas (1995)¹. Pagal labiausiai paplitusius AVV būdus valstybės skirstomos į subtitruojančias, dubliuojančias ir naudojančias užklotinį vertimą². Lietuvai priskiriama

pastarajai grupei, nes užklotinis vertimas daugiausia naudojamas įgarsinant beveik visų žanrų ir kategorijų audiovizualinę užsienio produkciją Lietuvos valstybinėje ir komercinėse televizijose. Išimtis sudaro Rusijos rinkos filmai ir programos, kurios dažniausiai subtitruojamos. Kabelinės televizijos dažnai pasirenka subtitravimą, tačiau jo įtaka vidutiniam Lietuvos žiūrovui yra nedidelė dėl kur kas mažesnės auditorijos. Praktika rodo, kad Lietuvos televizijų bandymai transliuoti subtitruotus filmus dažniausiai sulaukia neigiamos auditorijos reakcijos ir žemesnių reitingų.

Lietuvos kino teatruose plačiausiai naudojami du pagrindiniai AVV būdai: meniniai filmai yra subtitruojami, o animaciniai – dubliuojami. Dubliavimas, tradiciškai Lietuvoje laikytinas marginaliniu, vis labiau domina tyrėjus, kadangi dubliuoti animaciniai filmai sulaukia neįtikėtino populiarumo, o pajamos iš tokių filmų sudaro didžiąją dalį kino pramonės įplaukų. Ši situacija išskirtinė ir pakankamai paradoksali lyginant Lietuvos dubliuotų filmų populiarumą su kitomis pasaulio valstybėmis, pirmenybę teikiančioms dubliavimui bei kitiems AVV būdams.

Dėl augančios audiovizualinės produkcijos, jos įvairovės bei vartotojų auditorijos nuostatų atsiranda poreikis sistemingai tyrinėti plačiausiai paplitusius audiovizualinio vertimo būdus, tokius kaip dubliavimas, subtitravimas, užklotinis vertimas ar kiti mišrūs vertimo būdai (Grigaravičiūtė ir Gottlieb, 1999; Baravykaitė, 2005, 2006, 2007; Judickaitė, 2009; Kerevičienė ir Češumskaitė, 2011; Satkauskaitė ir Drėgvaitė, 2011; Pasvenskienė, 2013). Kita vertus, nuošalėje nelieka tokie nauji AVV būdai kaip programinės

¹ 13 straipsnis. Lietuvoje viešai demonstruojamos audiovizualinės programos, kino filmai turi būti verčiami į valstybinę kalbą arba rodomi su lietuviškais subtitrais. Šio straipsnio pirmoji dalis netaikoma mokomiesiems, specialiesiems, proginiams ir tautinėms bendrijoms skirtiems renginiams bei programoms, taip pat Lietuvoje transliuojamoms užsienio valstybių radijo bei televizijos laidoms ir muzikinių kūrinių tekstams.

² Autorės kreipėsi į Valstybinės lietuvių kalbos komisiją (VLKK) dėl terminų „užkadrinis balsas“ (angl. *voice-over*) ir „synchroninis įgarsinimas“ (angl. *voice-over*) vartojimo. „Užkadrinis balsas“ – naujas terminas, pateiktas *Audiovizualinių medijų terminų žodyne* (2013), o kitas Lietuvoje kol kas populiariesnis variantas – „synchroninis įgarsinimas“ pateiktas A. Baravykaitės straipsniuose (2005, 2006, 2007), kurie laikytini vieni pirmųjų straipsnių AVV srityje Lietuvoje. VLKK Terminologijos pakuosė (2014 m. kovo 19 d. posėdis) vietoj minėtų terminų pasiūlė terminą „užklotinis vertimas“ (angl. *voice-over*). Akivaizdu, kad šis terminas tinkausias, nes suponuoja, kad girdimas ne tik vertimas, bet ir originali

fonograma ir ypač svarbu, kad nelieka paralelės tarp „synchroninio vertimo“ ir „synchronizacijos“ – pagrindinės dubliavimo sąlygos (plg. rus. *Gavrilov translation*; lenk. *jednogłosówka, szeptanka, wersjalektorska* ar *wersjazlektorem*).

įrangos lokalizacija (Šiaučiūnė ir Liubinienė, 2011; Mauvevičienė, 2011, 2012). Tačiau mokslinių tyrimų, analizuojančių, kas būtent lemia Lietuvos žiūrovų pasirinkimą ir kurie pagrindinių AVV būdų aspektai yra esminiai pasirenkant AVV būdą, nėra. Tokie tyrimai būtų naudingi ne tik AVV produkcijos kokybei Lietuvoje gerinti, profesionalių audiovizualinio vertimo specialistų rengimui tobulinti, tačiau taip pat suteiktų rimtą paspartį tolimesniems šios srities teoriniams tyrinėjimams.

Šio straipsnio **tikslas** – ištirti Lietuvos žiūrovų požiūrį į pagrindinius audiovizualinio vertimo būdus, t. y. dubliavimą, subtitravimą ir užklotinį vertimą. Siekiama atskleisti, kuris AVV būdas, kurie šių pagrindinių audiovizualinio vertimo būdų aspektai yra patys svarbiausi Lietuvos žiūrovui, o kurie ne tokie svarbūs, ir kurie jų lemia Lietuvos žiūrovų pasirinkimą.

Tyrimo **metodologija** – Koolstra, Peeters ir Spinhof (2002) pateikta pagrindinių AVV būdų privalumų ir trūkumų klasifikacija į informacijos perdavimo, estetinę ir poveikio mokymuisi kategorijas. Tiesa, minėti autoriai savo klasifikacijoje detalai nagrinėja tik dubliavimą ir subtitravimą, tačiau autorių nuomone, būtina išanalizuoti ir užklotinio vertimo AVV būdą, juolab kad jis Lietuvoje itin plačiai naudojamas. Taigi Koolstra, Peeters ir Spinhof (2002) pagrindinių AVV būdų privalumų ir trūkumų klasifikacija papildyta ir užklotinio vertimo aspektais. Tyrime taikomi metodai – audiovizualinio vertimo mokslinės literatūros apžvalga, anketinė apklausa Lietuvos žiūrovų nuomonei išsiaiškinti ir gautų empirinių rezultatų aptarimas.

Tyrimo **objektas** – pagrindinių AVV būdų, t. y. subtitravimo, dubliavimo ir užklotinio vertimo aspektai, įvardijantys svarbiausius³ jų privalumus ir trūkumus.

Literatūros apžvalga

AVV istorija neatsiejama nuo kino istorijos. Jos ištakos – nebylusis kinas, kuriame tarp kadru buvo rodomi specialūs titrai (*intertitles*), perteikiantys dialogus bei vidinius personažų išgyvenimus (Ivarsson, 2004). 1929 m. atsiradęs garsinis filmas paskatino pagrindinių AVV būdų atsiradimą. AVV terminas pradėtas vartoti 1960-aisiais, tačiau gausenių mokslinių tyrimų šioje srityje radosi tik per pastaruosius du dešimtmečius. Audiovizualinis vertimas – mokslinis terminas, apibūdinamas kaip teksto vertimas, sinchroniškai transliuojamas dviem vienas kitą papildančiais kanalais – akustiniu ir vizualiniu (Martínez Sierra, 2012, p. 146). Šis terminas pakeitė „filmų vertimo“ terminą, kuris atsiradus televizijai ir vaizdajuostėms tapo per siauras augančiai audiovizualinei kultūrai (Gambier, 2003, p. 171). Kiti mokslininkai sinonimiškai vartoja terminus multimedijos vertimas (*multimedia translation*) arba ekrano vertimas (*screen translation*). Tačiau, pasak P. Orero, AVV yra plačiausias, hiperoniminis terminas ir apima įvairių medijų vertimą. Be to, šio mokslininko teigimu, technologinė pažanga, pakeitusi visuomenės orientaciją iš popieriaus į medijas, pavertė AVV pačia dinamiškiausia vertimo mokslo sritimi (Orero, 2004, p. viii).

³ Literatūroje pateikiama ir daugiau AVV būdų privalumų bei trūkumų, tačiau straipsnyje apsiribojama dažniausiai mokslininkų analizuojamais aspektais.

Per pastaruosius dešimtmečius gerokai išaugo AVV būdų skaičius. Šį pasikeitimą lėmė nauji AVV formatai, technologinis progresas ir dėl jo atsiradusios galimybės AVV produkciją pritaikyti platesnei auditorijai su skirtingais poreikiais (pavyzdžiui, žmonėms su regos ar klausos sutrikimais) (Chaume, 2004, pp. 39–40). Tačiau žinomi AVV mokslininkai Luyken ir kt. (1991), Díaz Cintas (2003), Chaume (2004), Bartoll (2008) nesutaria dėl bendros AVV būdų tipologijos (Chaume, 2012, p. 4). Tobulėjant technologijoms nuolat atsiranda naujų AVV būdų, kiti išsiskiria į skirtingas grupes ir t. t. Vis dėlto apibendrinant galima teigti, kad beveik visi AVV būdai gali būti priskirti vienam iš pagrindinių AVV būdų: subtitravimui arba įgarsinimui. F. Chaume veikale „Audiovizualinis vertimas: dubliavimas“ (2012) (*Audiovisual Translation: Dubbing*) pateikiama lentelės forma pristatyta tipologija (žr. 1 lentelę).

Dubliavimas – vienas pagrindinių audiovizualinio vertimo būdų pasaulyje, originalo kalbą (OK) pakeičiantis vertimo kalbos (VK) fonograma, kuria siekiama kuo geriau atitaisyti originalo kalbos laiką, frazuotės ir lūpų judesius, t. y. lūpų sinchronizaciją (Luyken ir kt., cit. iš Baker ir Hochel, 1998, pp. 74–75). Dubliuojant keičiama tik kalbos fonograma, tačiau filmo garso takelis ar specialieji efektai lieka nepakeisti. Dubliavimas nėra išskirtinai kalbotyros, vertimo ar technologinis procesas, o priešingai subtitravimui, prilyginamas tam tikrai meno formai. Paprastai pasaulinėje praktikoje sudėtingą dubliavimo procesą sudaro filmo vertimas, teksto segmentacija, dubliavimo simbolių įterpimas, lūpų sinchronizacija, dialogų rašymas ir natūralaus diskurso atkartojimas (Chaume, 2012). Daugiausia AVV produkcijos dubliuoja Vokietija, Prancūzija, Italija, Austrija, Šveicarija, Ispanija, Turkija, Vengrija ir kt.

Subtitravimas – vertimo būdas, kai sakininė OK pateikiama rašytine VK ekrano apačioje ir apima diskurso elementus, parodytus ekrane (laiškus, įvairius užrašus, piešinius ant sienų, dedikacijas, plakatus ir kt.), taip pat visą informaciją, esančią garso takelyje (dainas) (plg. Díaz Cintas ir Remael, 2007, p. 8). Subtitruotam tekstui taikomi tam tikri reikalavimai – subtitras privalo tilpti į dvi eilutes ir ekrane rodomas paprastai nuo 2 iki 6 sekundžių, tačiau teksto šriftas, spalva ir fonas gali įvairuoti. Dažniausiai pasitaiko balti subtitrai juodame fone, tačiau, kaip teigia Ivarsson ir Carroll (1998), juodo fono eilutės uždengia apatinę ekrano dalį ir todėl žiūrovai nemato dalies vaizdo. Tradiciškai subtitruojančiomis šalimis laikomos Skandinavijos šalys, Olandija, Japonija, Rumunija ir kt.

Užklotinį vertimą G. M. Luykenas ir kt. (1991, p. 80) apibūdina kaip patį lengviausią ir tiksliausią OK vertimą, pateikiamą apytikriai sinchroniškai originalui. Tradiciškai pasaulyje užklotinis vertimas kaip AVV būdas yra siejamas su dokumentinių filmų vertimu (Luyken ir kt., 1991). Pasak kai kurių mokslininkų, užklotinis vertimas – objektivus, neturintis sąsajų su grožine literatūra, gana tiesmukas, faktinei informacijai versti taikomas būdas – mažiausiai dominantis tyrėjus ir nesukeliantis jokių iššūkių AVV srities vertėjams (Franco, 2000, p. 3). Dauguma autorių užklotinį vertimą priskiria dubliavimui, taigi žinomiausiose AVV tipologijose jis nėra suvokiamas kaip atskiras reiškinys, kuriam būdingas savitas vertimo ir gamybos procesas (Luyken ir kt. 1991, p. 80; Franco, 2001, p. 290). Taigi

užklotinis vertimas suvokiamas kaip galutinis produktas, kurį mes išgirstame žiūrėdami AVV produkciją, tokią kaip VK fonogramą, transliuojamą kartu su OK fonograma. Paprastai OK fonograma yra pritildoma, o užklotinio vertimo fonograma prasideda keliomis sekundėmis vėliau nei originalas ir baigiasi arba tuo pačiu metu kaip OK fonog-

rama, arba keliomis sekundėmis anksčiau priklausomai nuo AVV produkcijos tipo. Šio AVV būdo užuomazgos siejamos su buvusiomis Tarybų Sąjungos valstybėmis ir šiuo metu užklotinis vertimas būdingesnis Rytų Europos valstybėms greičiausiai todėl, kad šis AVV būdas nėra brangus.

1 lentelė. Audiovizualinio vertimo būdai ir jų paaiškinimai

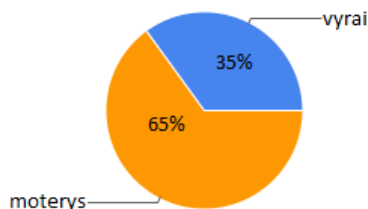
Įgarsinimas (<i>revoicing</i>)	Paaškinimas	Subtitravimas	Paaškinimas
1. Dubliavimas (<i>dubbing</i>)	OK fonogramos pakeitimas VK fonograma.	1. Subtitravimas (<i>conventional subtitling</i>)	Vaizdo apačioje pateikiamo teksto – rašytinio šnekamosios kalbos vertimo – rengimas.
2. Dalinis dubliavimas (<i>partial dubbing</i>)	Dubliuojami tik pagrindiniai filmo personažai. Paprastai vyriškosios lyties personažo dubliavimui parenkamas vyro balsas, o moteriškosios – moters. Dubliuojant vaikų personažus pasitelkiami moters arba vaiko balsai.	2. Intertitravimas (<i>intertitling</i>)	Teksto, rodomo nebyliojo kino metu tarp scenų siekiant atskleisti personažo vidinius išgyvenimus, dialogus, rengimas.
3. Užklotinis vertimas (įskaitant diktoriaus skaitomą tekstą / pasakojimą) (<i>voice-over (including narration)</i>)	VK fonogramos rengimas, kuri transliuojama daug garsiau ir keliomis sekundėmis vėliau greta originalios filmo fonogramos. Diktoriaus skaitomas tekstas (pasakojimas) – įgarsinta VK teksto santrauka.	3. Surtitravimas (<i>surtitling</i>)	Ekране virš scenos arba kitoje kėdžių atlošų pusėje vienoje bėgančioje eilutėje transliuojamo operos, teatro ar chorinio dainavimo vertimo rengimas.
4. Laisvieji komentarai (įskaitant Goblino vertimą) (<i>free commentary (including Goblin translation)</i>)	Komikas pokštaudamas arba juokingai komentuodamas manipuliuoja vertimu humoristiniais tikslais naudodamas dubliavimo arba užklotinio vertimo būdus. Goblino vertimas – Rusijos rinkoje populiaris blogų filmų vertimų parodijos.	5. Subtitravimas kurtiesiems ir turintiems klausos sutrikimų (<i>subtitling for the deaf and the hard-of-hearing SDH</i>)	Subtitrų, kurie yra viso garsinio turinio, įskaitant ir nežodinius elementus, rengimas.
5. Sinchroninis vertimas (<i>simultaneous interpreting</i>)	Dažniausiai kino festivaliuose naudojamas audiovizualinio vertimo būdas. Naudojamas vis rečiau dėl atsiradusių naujų technologinių galimybių vertimą paruošti daug greičiau.	6. Mėgėjų subtitravimas (<i>fansubbing</i>)	Mėgėjų namuose atliekamas filmų, dažniausiai animacijos, subtitravimas, pasirodantis iki to momento, kol rinkoje pristatomas profesionalus variantas.
6. Garsinis vaizdavimas ⁴ akliesiems ir silpnaregiams (<i>audiodescription for the blind and the partially sighted</i>)	Papildomi vaizdo komentarai balsu.		
7. Subtitrų skaitymas (<i>audiosubtitling</i>)	Subtitrų perskaitymas. Naudojamas tam, kad užsienio filmai ir TV programos būtų prieinamos silpnaregiams, vyresnio amžiaus žmonėms, žmonėms su kalbos sutrikimais (afazija ar dislekcija), žmonėms su protine negalia.		
8. Mėgėjų dubliavimas (įskaitant humoristinį dubliavimą) (<i>fandubbing / fansubbing / subbing (including fundubbing)</i>)	Namuose atliekamas filmų anonsų ar animacinių filmų dubliavimas dažnai humoristiniais tikslais naujai produkcijai tik pasirodžius ekranuose, tol, kol ji bus dubliuota profesionaliai.		

⁴ Terminologijos pakomisė (2014 m. balandžio 2 d. posėdis) pasiūlė kelis terminus „garsinis vaizdo apibūdinimas“ ir „garsinis vaizdavimas“ vietoj vartoto „garso aprašymo akliesiems ir silpnaregiams“ (angl. *audiodescription for the blind and the partially sighted*). Vartojant pastarąjį terminą buvo remtasi dėmes „audio-“ atitikmeniu lietuvių kalboje „garso“, be to pagal lietuvių kalbos normas daiktavardžio kilmininko forma paprastai siūloma vietoj būdvardžio su priesaga -inis, jei nėra reikšmės skirtumo. Šiuo atveju tas reikšmės skirtumas yra: „garso aprašymas“ suprantamas kaip paties garso apibūdinimas, o pastaroji sąvoka kaip tik turi įvardyti būdą, kuriuo nusakomas vaizdas, ne garsas (juk skiriama akliesiems ir silpnaregiams). Taigi ši sąvokos požymį tegalėtų nusakyti būdvardis „garsinis“. Kaip tik vengdami dviprasmybių, VLKK Terminologijos pakomisė nesiūlė ir žodžio „aprašymas“ (šis žodis keliareikšmis, siejamas pirmiausia su raštu), pateikė aiškesnį „garsinis vaizdo apibūdinimas“ arba trumpesnį, sąmoningai sugretinantį tarsi dvi priešingybes – „garsinis vaizdavimas“ (juk iš tiesų vaizdas galime „matyti“, išreikšti ir garsais, telieka prisiminti, pvz., muziką).

Nė vienas iš aprašytų AVV būdų negali užtikrinti idealaus ekvivalentiškumo. Subtitruojant sakinio teksto pateikimas raštu iš esmės pažeidžia semiotinę garsinio filmo struktūrą (Gottlieb, 2005, p. 21), be to, subtitrai dengia dalį ekrano. Dubliuojant atsiranda dischronija tarp aktorius ir jo balso, nes jo balsas keičiamas kitu, dubliuojančio kita kalba aktorius balsu, taigi auditorija mato vieną žmogų, o girdi visai kito žmogaus balsą. Be to, subtitruojant tekstas sutrumpinamas iki 20 % ir turi atitikti rašytinės kalbos normas, o dubliuota kalba trunka tiek, kiek originalas, ir verčiama pagal sakininės kalbos normas (Gottlieb, 2004, p. 87). Naudojant užklotinį vertimą girdisi originali ir vertimo kalbos fonograma, nėra lūpų sinchronijos, todėl nelieka iliuzijos, kad žiūrovas žiūri originalų produktą, sumažėja kūrinio meninė vertė. Taigi visi pagrindiniai AVV būdai turi savų privalumų ir trūkumų. Kurie šių būdų aspektai yra svarbiausi Lietuvos žiūrovams, atskleidžia empirinis tyrimas.

Anketinės apklausos duomenys

Audiovizualinio vertimo tyrimuose dažnai pateikiami pagrindinių filmų vertimo būdų – subtitravimo, dubliavimo ir užklotinio vertimo – privalumai ir trūkumai, lyginant juos tarpusavyje. Tačiau žiūrovams šie veiksniai yra nevienodai svarbūs. Siekiant išsiaiškinti, kokie subtitravimo, dubliavimo ir užklotinio vertimo aspektai yra esminiai lietuviškai auditorijai, ir kas lemia jų pasirinkimą, sudaryta anketa, kurioje respondentų prašyta įvertinti balais nuo 1 (visai nesvarbu) iki 5 (labai svarbu) trijų svarbiausių audiovizualinio vertimo būdų aspektus, kurie sąmoningai neskirstyti į privalumus ir trūkumus. Anonimine internetine anketa atsitiktinės atrankos būdu apklausta 300 respondentų. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį pateikiamas 1 paveiksle, iliustruojančiame, kad 65 % sudaro moterys, o 35 % – vyrai.

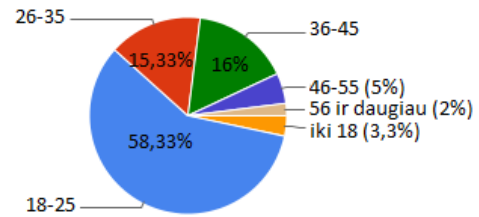

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

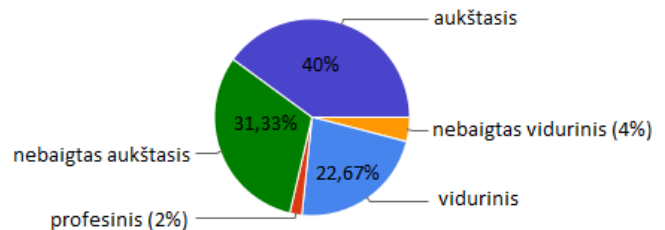
Pagal amžių daugiau kaip pusė respondentų yra 18–25 m. asmenys (2 pav.). Dar apie 30 % atsakiusių į anketą yra 26–35 m. bei 36–45 m. Apie 7 % respondentų yra 46 metų ir vyresni. Jauniausi respondentai sudaro tik apie 3 % visų dalyvavusių apklausoje.

Skirstant respondentus pagal išsilavinimą vyrauja aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys (3 pav.). Kartu su nebaigtą aukštąjį išsilavinimą turinčiais respondентаis jie sudaro daugiau kaip 70 % visų dalyvavusių apklausoje.

Nors apklausa vykdyta atsitiktinės imties būdu, vis dėlto iš pateiktų respondentų demografinių duomenų matyti, kad didžiąją jų dalį sudaro 18–25 m. aukštąjį išsilavinimą turinčios moterys.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Rezultatų aptarimas ir diskusija

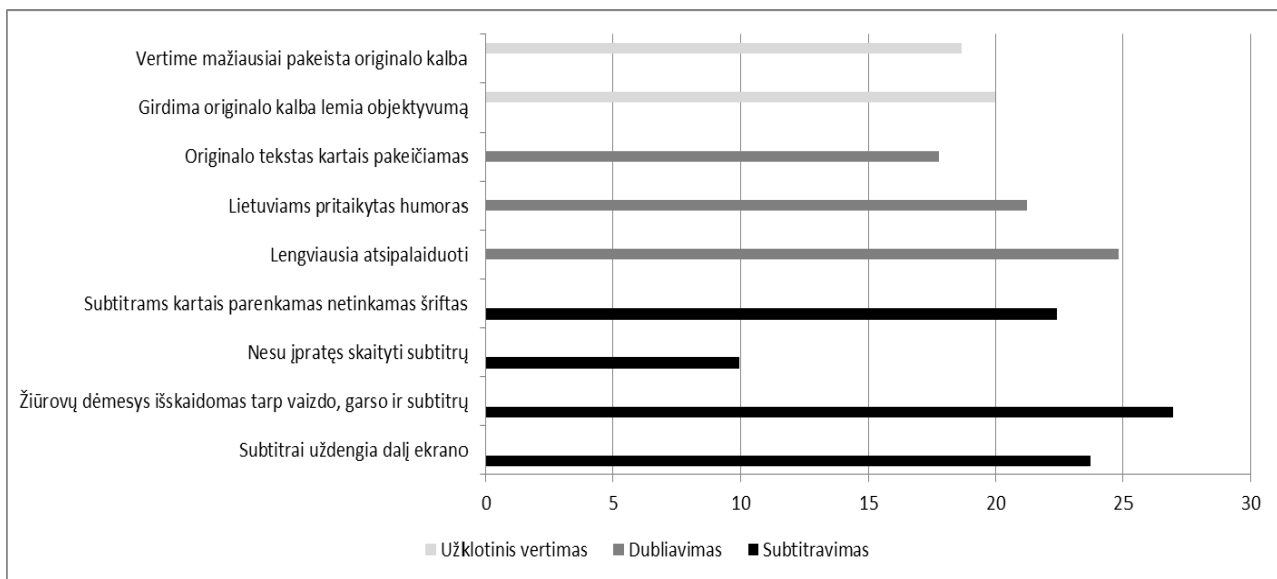
Koolstra, Peetersas ir Spinhofas (2002) pateikia tris pagrindines AVV būdų privalumų ir trūkumų kategorijas: informacijos perteikimo, estetinę ir poveikio mokymuisi. Vadovaujantis šia klasifikacija, aptariami atlikto tyrimo rezultatai.

Informacijos perteikimo kategorija

Pirmiausia pažvelkime į AVV būdų privalumus ir trūkumus informacijos perteikimo kategorijoje (4 pav.). Čia keliamas klausimas, koks AVV būdas geriausiai perteikia OK informaciją.

Subtitrams būdinga kondensuota kalbos raida dėl laiko ir erdvės ribojimų: paprastai subtitrai ekrane rodomi ne ilgiau kaip 6 sekundes, privalo tilpti į dvi eilutes ir turi ribotą ženklų skaičių. Tačiau profesionalūs vertėjai sugeba išlaikyti VK ekvivalentiškumą ir dėl kondensuotos raidos neprarandama OK informacija. Pasak Koolstra, Peeters ir Spinhof (2002, p. 328), subtitruose pateikiama informacija kartais yra glaustesnė ir dėl to aiškesnė už OK. Nors dubliavimui nebūdinga kondensuota kalbos raida (Luyken ir kt., 1991), vis dėlto dėl natūralių kalbų skirtumų (pavyzdžiui, tarp sintetinių ir analitinių kalbų) VK reikia arba ilginti, arba trumpinti, siekiant dubliavimui būtinos lūpų sinchronijos (Koolstra, Peeters, Spinhof, 2002, p. 327).

Vienas iš įvardijamų subtitrų trūkumų – jie uždengia dalį ekrano ir dėl to žiūrovas negauna visos vaizdu perteikiamos informacijos (van Driel, 1983). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad šis trūkumas respondentams atrodo pakankamai reikšmingas: 23,72 % laiko šį aspektą labai svarbiu, o visai nesvarbiu – tik 12 %. Šis aspektas (kad subtitrai uždengia dalį ekrano) gali būti nagrinėjamas ir kaip estetinė AVV būdų trūkumų kategorija (Koolstra, Peeters, Spinhof, 2002, p. 336). Be to, žiūrėdami subtitruotą AVV produkciją žiūrovai paskirsto savo dėmesį į subtitrus ir vaizdą ekrane, dėl to nukenčia suvokiamos vaizdo informacijos kiekis. 26,94 % dalyvavusiųjų apklausoje teigia, kad šis aspektas jiems yra labai reikšmingas, o kad visai nesvarbus – tik 9,96 %.

4 pav. Informacijos perteikimo kategorijos pagrindinių AVV būdų aspektai

Tačiau Gielen (1988) atliktas eksperimentas atskleidė, kad dėmesio paskirstymas tarp vaizdo ir subtitrų vyksta automatiškai. Žiūrėdami subtitruotą AVV produkciją žiūrovai iškart sutelkia žvilgsnį į vietą ekrane virš subtitrų. Naudojant šią strategiją lengva vienu metu sekti svarbiausius įvykius ekrane ir skaityti subtitrus (Gielen, 1988). Ir iš tiesų, atliktos apklausos rezultatai atskleidžia, kad respondentams neatrodo svarbus įpročio skaityti subtitrų nebuvimas. Pastarąjį aspektą kaip labai svarbų įvardija mažiausiai respondentų – tik 9,96 %, o kaip visai nesvarbų – net 30,26 %. Tiesa, reikia pripažinti, kad apklausos dalyvių daugumą sudaro jaunesnio ir vidutinio amžiaus aukštąjį (arba nebaigtą aukštąjį) išsilavinimą turintys asmenys, paprastai turintys labai gerus skaitymo įgūdžius ir, tikėtina, geresnes užsienio kalbų žinias. Pripratimo aspektas labiau siejamas su vyresnio amžiaus auditorija, kurių regėjimas trukdytų pratintis prie subtitrų, o per senesnius televizorius ne visada įmanoma subtitrus matyti kokybiškai. Kad subtitrams kartais parenkamas netinkamas arba sunkiai įskaitomas šriftas – nemenkas trūkumas subtitruotos produkcijos žiūrovams, sutinka ir atliktos apklausos dalyviai: 22,43 % atsakiusiųjų teigia, kad tai yra labai svarbu, o 12,5 % – kad visai nesvarbu. Vis dėlto pažangios technologijos leidžia transliuoti vis kokybiškesnius subtitrus.

Nors subtitruotuose filmuose dėmesys tarp vaizdo ir subtitrų paskirstomas savaime, vis dėlto subtitrų skaitymas iš žiūrovų atima nemažai protinių pastangų ir energijos (Koolstra, Peeters, Spinhof, 2002, p. 332). Iš principo žiūrovai galėtų vengti skaityti subtitrus, nes didžiausias informacijos kiekis transliuojamas vaizdu. Pasak Gottliebo (2005, p. 14), subtitruotuose filmuose vaizdu gaunama informacija siekia net 40 %, o tekstu perduodama 32 %. Paradoksalu, kad žiūrovai nevalingai skaito subtitrus, netgi jeigu jie yra žiūrovams nesuprantama užsienio kalba arba jų gimtąja, nes subtitrų skaitymas – automatiškai užkodotas žiūrovų elgesys (d'Ydewalle ir kt., 1987). Dėl šios priežasties labiau atsipalaiduoti galima žiūrėti dubliuotus filmus, su tuo tvirtai sutinka ir 24,83 % apklausos dalyvių.

Dubliavimas yra palankesnis AVV būdas už subtitravimą, ypač verčiant humorą, kai pasirenkama savinimo⁵ (angl. *domestication*) vertimo strategija. Kadangi OK fonograma dubliuotuose filmuose visiškai pakeičiama VK fonograma, vertėjas gali kūrybiškai varijuoti, pakeisdamas kai kurias teksto vietas visiškai nauju tiksline auditorijai geriausiai suprantamu tekstu. Tačiau tyrimo dalyvių nuomone, Lietuvos žiūrovams pritaikytas humoras nėra toks svarbus dubliavimo aspektas palyginti su kitais: 21,23 % žiūrovų mano, kad lietuviškas humoras yra labai svarbus šio AVV būdo privalumas, bet 15,07 % laiko jį visiškai nesvarbiu. O faktas, kad dubliuojant originalo tekstas kartais pakeičiamas, daugumai respondentų pasirodė nei svarbus, nei nesvarbus (38,43 %), taigi nedarantis įtakos jų pasirinkimui.

Kalbant apie užklotinį vertimą, kaip vienas iš didžiausių privalumų laikoma galimybė išlaikyti autentiškumą. Norma tapusios techninės užklotinio vertimo naudojimo taisyklės (t. y. OK fonogramos pritaikymas ir VK fonogramos pradžia keliomis sekundėmis vėliau nei OK) siejamos su autentiškumu, nes šios priemonės įtikina žiūrovą, kad vertimas yra tikslus ir visiškai atitinka originalą. Akiivaizdu, kad tokių normų susiformavimą lėmė šiam AVV būdai būdinga produkcija – dokumentinis filmas, interviu ar žinios. Tos pačios techninės normos užklotiniam vertimui taikomos ir Lietuvoje, tačiau čia šis AVV būdas taikomas ne tik dokumentikai, bet įprastai ir meniniams filmams. Vis dėlto apklausa atskleidžia, kad objektyvumas ir autentiškumas Lietuvos žiūrovams neatrodo toks reikšmingas. Tik 20 % respondentų mano, kad užklotinio balso aspektas, „girdima originalo kalba lemia objektyvumą“, labai svarbus (7,64 % – visai nesvarbus). Galima teigti, kad šiame tyrime dalyvavę žiūrovai tokiu būdu išvengė audiovizualinės produkcijos neskuba sieti su priemonėmis išvengti kalbinės manipuliacijos, kadangi pastarasis as-

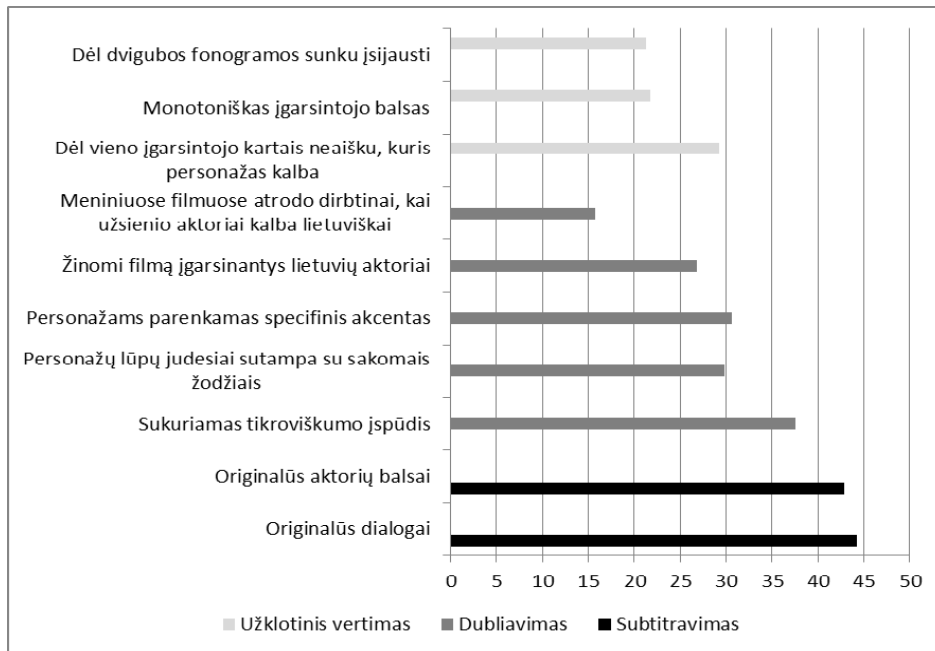
⁵ VLKK Terminologijos pakomisei (2014 m. kovo 19 d. posėdis) pateiktas svarstyti „domestikacijos“ terminas. Pakomisė pateikė tokį pasiūlymą: *domestication* – savinimas (prireikus galimas vartoti ir tarptautinis žodis *domestikacija*).

pektas įvertintas kaip vienas mažiausiai sulaukęs respondentų dėmesio. Galima hipotetiškai teigti, kad dėl reguliariai tokiu būdu verčiamos audiovizualinės produkcijos transliavimo, objektyvumas Lietuvos žiūrovams nebėra pagrindinis užklotinio vertimo privalumas kaip kitose šalyse, kuriose šis būdas netaikomas meniniams filmams versti. Kitas aspektas – „vertime mažiausiai pakeista originalo kalba“ – taip pat siejamas su informacijos VK autentiškumu ir objektyvumu. Tyrime šio aspekto vertinimas paantrina, kad respondentams teiginys apie šio AVV būdo

kaip objektyvaus ir išlaikančio originalumą nėra svarbus, nes tik 18,66 %, t. y. mažiausias atsakiusių skaičius, vertina jį kaip labai svarbų, atitinkamai 8,96 % – kaip visai nesvarbų.

Estetinė kategorija

Analizuojant estetinę kategoriją keliamas klausimas, kokius estetiškus privalumus ir trūkumus turi kiekvienas iš aptariamų AVV būdų.

5 pav. Estetinės kategorijos pagrindinių AVV būdų aspektai

Iš estetiškos perspektyvos didžiausias dubliavimo privalumas – vaizdo ir garso vienovė, kurios rezultatas – kuriama kino iliuzija, skatinanti žiūrovus manyti, kad veikėjas iš tiesų kalba sklandžia vertimo kalba (plg. Mason 1989, p. 13; Szarkowska, 2005, p. 2; Pedersen, 2010, p. 7). Ir iš tiesų apklausos rezultatai atskleidė, kad 37,54 % respondentų kuriamą tikroviškumo įspūdį įvardija kaip patį svarbiausią dubliuotų filmų aspektą ir tik 5,46 % teigia, kad šis aspektas visiškai nesvarbus. Pagal pasaulyje vyraujančią požiūrį vizualinę sinchroniją sudaro lūpų sinchronija, izochronija, kinetinė ir personažo sinchronija (Chaume, 2004a). O kino iliuziją galima sukurti tik siekiant visapusiškos dubliuoto filmo sinchronijos. Iš šių pagrindinių sinchronijos tipų tradiciškai svarbiausia laikoma lūpų sinchronija. Tą patvirtina ir atlikta apklausa: 29,79 % respondentų itin svarbu, kad personažų lūpų judesiai sutaptų su jų sakomais žodžiais.

Personažo sinchronija – harmonija tarp personažą dubliuojančio asmens balso (galingumo, tempo, tembro) bei aktoriaus išvaizdos, gestų ir t. t. (Fodor, 1976, p. 10). Dubliuojant verbalinę ir paraverbalinę informaciją turi papildyti, o ne prieštarauti viena kitai. Su tuo sutinka ir apklausos dalyviai: net 30,69 % vertina šį aspektą kaip labai svarbų, t. y. antrą pagal svarbumą po tikroviškumo aspekto.

Su personažo sinchronija sietinas teiginys apie žinomus filmą įgarsinančius lietuvių aktorius. Filmo sėkmę dažnai lemia ne tik personažui tinkamai parenkami balsai, bet ir tų balsų populiarumas VK kultūroje. 26,87 % respondentų teigia, kad tai labai svarbu dubliavimo būdai. Pasaulinėje praktikoje vyrauja požiūris, kad vietinė televizijos ir kino produkcija vertinama palankiau nei užsienio, kadangi ji artimesnė vietinei kultūrai (Koolstra, Peeters, Spinhof 2002, p. 335). Manytina, kad egzistuoja tiesioginė koreliacija tarp gerai žinomų Lietuvos aktorių ir dubliuotos produkcijos sėkmės. Pastarąjį faktą įrodo dubliuotų animacinių filmų populiarumas Lietuvoje, tačiau šiai hipotezei patvirtinti reikalingi išsamesni tyrimai ateityje.

Kitas estetiškos AVV būdų kategorijos trūkumas – dubliuojant nesigirdi natūralių aktorių balsų. Tačiau teiginys, kad meniniuose filmuose atrodo dirbtinai, kai aktoriai kalba lietuviškai, neatrodo pakankamai svarus trūkumas Lietuvos žiūrovui, nes tik 15,71 % respondentų traktuoja jį kaip labai svarbų dubliavimo aspektą.

Kalbant apie subtitrus, teiginiai apie originalius dialogus ir originalius aktorių balsus dar kartą patvirtina aptartą natūralių aktorių balsų aspektą. Anketos rezultatai iliustruoja, kad originalūs dialogai – pagal svarbą pirmaujantis subtitravimo privalumas: 44,29 % jį laiko svarbiausiu, o tik 4,15 % mano, kad šis aspektas visiškai nesvarbus. Panaši

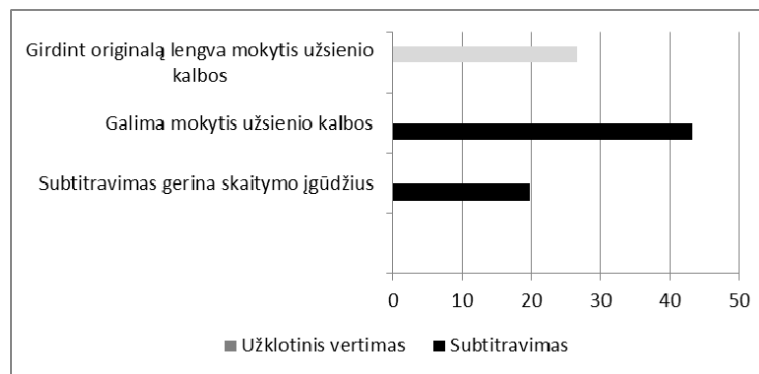
respondentų nuomonė ir apie originalių aktorių balsų svarbą (atitinkamai 42,91 % ir 4,15 %).

Analizuojant užklotinį vertimą galima teigti, kad šis būdas – dviejų pagrindinių AVV būdų mišinys. Užklotinis vertimas transliuojamas žodžiu, šio AVV būdo VK turinys pasižymi panašia subtitravimui kondensuota kalbos raiška, tačiau jam nebūdinga nei lūpų, nei kinetinė, nei personažo sinchronija. Taigi, nors užklotiniu vertimu įgarsinami meniniai filmai, tačiau įgarsintojo balsui paprastai nėra būdingi aktorinės vaidybos elementai. Dažnai dėl vieno įgarsintojo sudėtinga atskleisti siužetinę filmo liniją, nes diktoriui sunku vienu metu skaityti tekstą ir sekti įvykius ekrane, ir net jei filmą įgarsina dviejų lyčių diktoriai, jis niekada neprilygsta originalui, intonacijos nėra tokios paveikios. Tai patvirtina tyrime dalyvavę respondentai. Net

29,3 % apklaustųjų pritaria, kad dėl vieno įgarsintojo kartais neaišku, kuris personažas kalba, ir tik 6,96 % visiškai nesutinka su šiuo teiginiu. Be to, 21,77 % respondentų mano, kad ganėtinai svarbus trūkumas yra ir monotoniškas įgarsintojo balsas. Atitinkamai 7,75 % galvoja, kad tai visai nesvarbu. Panašiai, t. y. 21,25 % respondentų, mano, kad dėl dvigubos fonogramos sunku įsijausti. Apibendrinant galima teigti, kad vertindami estetinę AVV privalumų ir trūkumų kategoriją, žiūrovai užklotinį vertimą traktuoja kaip turintį daugiau trūkumų.

Poveikio mokymuisi kategorija

Analizuojant poveikio mokymuisi kategoriją aptariama, kokius gebėjimus sąmoningai ar nesąmoningai ugdo žiūrovai, pasirinkęs vieną iš AVV būdų.

6 pav. Poveikio mokymuisi kategorijos pagrindinių AVV būdų aspektai

Televizijos programų ir filmų žiūrėjimas yra aktyvus procesas, siejamas su nuolatinio žiūrėjimu, klausymu, o subtitrų atveju ir skaitymu, todėl žiūrovai tuo pačiu metu sąmoningai mokosi. Žiūrovai tobulina visas receptines kalbines kompetencijas – klausymą ir skaitymą, plečia savo žodyną, nors OK AVV produkcijos kūrėjai tokios intencijos ir neturėjo (Koolstra, Peeters, Spinhof 2002, p. 339).

Tiek dubliuoti, tiek subtitruoti, tiek užklotiniu vertimu įgarsinti filmai ir televizijos programos padeda tobulinti kalbos įgūdžius. Paprastai dubliuota produkcija vaikams padeda išmokyti naujų žodžių reikšmių, vartojamų sakinėje kalboje, nes informacija sinchroniškai pateikiama iš karto dviem kanalais – akustiniu ir vizualiniu.

Subtitruotas tekstas padeda mokytis skaityti, tačiau tik 19,78 % apklausos dalyvių tai pasirodė labai svarbus argumentas. Greičiausiai dėl respondentų sudėties: kaip jau minėta, dauguma jų suaugę aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys.

Subtitrai suteikia galimybę vaikams bei suaugusiems mokytis užsienio kalbų, tą patvirtina ir pasaulyje atlikti tyrimai (pavyzdžiui, d'Ydewalle ir Pavakanun, 1995, 1997; Pavakanun ir d'Ydewalle, 1992; Koolstra ir Beentjes, 1999). Remiantis atliktos apklausos duomenimis, galimybė mokytis užsienio kalbos žiūrint subtitruotą AVV produkciją įvertinta labai aukštai, rezultatai siekia 43,21 %, o tik 4,18 % respondentų mano, kad šis aspektas visiškai nesvarbus.

Kaip jau minėta, dubliuojant galima lengviau keisti VK tekstą, nes žiūrovai negirdi originalios fonogramos ir negali palyginti OK ir VK. Subtitruojant – priešingai, girdima OK, todėl vertėjai stengiasi per daug nenuolti nuo OK teksto (išskyrus šiam vertimo būdai būtiną teksto kondensavimą), todėl subtitruotuose filmuose VK tekste neretai perimama OK leksika (pvz., barbarizmai), gramatinės konstrukcijos, o tai daro neigiamą įtaką VK ir jos vartotojams (Bruls ir Kerkman, 1989). Šis aspektas yra dar viena priežastis, dėl kurios kai kurios kalbinės bendruomenės (katalonai, baskai Ispanijoje) pirmenybę teikia dubliavimui.

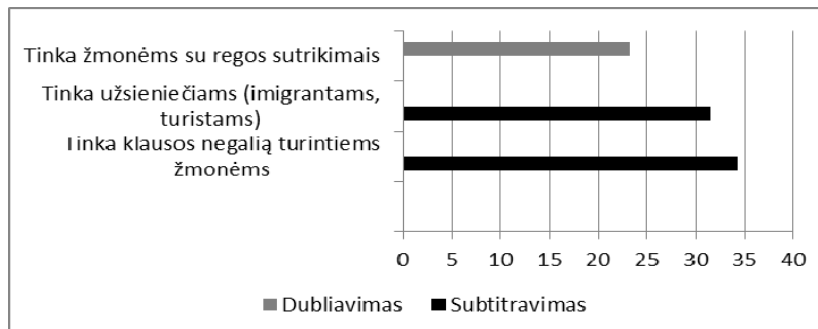
Užklotiniu vertimu įgarsintų filmų žiūrovai taip pat gali mokytis užsienio kalbų, nors tuo pat metu girdima ir originali kalba. Vertimo fonogramos blaško dėmesį ir mokymosi procesas greičiausiai nėra toks efektyvus kaip žiūrint subtitruotus filmus. Tą patvirtina ir apklausos rezultatai: teiginiui, kad užklotinis vertimas padeda mokytis užsienio kalbų, visiškai pritaria 26,64 % apklaustųjų (t. y. gerokai mažiau nei šiuo aspektu vertinusių subtitravimo būdą), o 10,22 % sako, kad jiems tai visiškai nesvarbu.

AVV būdai pagal tikslines auditorijas

Nors Koolstra, Peeters ir Spinhof (2002) savo klasifikacijoje ir neišskiria atskiros tikslinių grupių kategorijos, tačiau savo tyrime pateikia skyrių, kuriame apžvelgia, kokioms tikslinėms grupėms tinka vienas ar kitas AVV būdas. Kaip matyti iš atliktos apklausos, šie aspektai itin svarbūs ir Lietuvos žiūrovams.

Reikia pažymėti, kad specialių poreikių turintiems žmonėms tam tikrų AVV būdų panaudojimas yra ypač svarbus. Kai AVV produkcija yra dubliuojama, ji geriau patenkina aklųjų bei silpnaregių poreikius, tačiau įprastai dubliuotos produkcijos (ne specialiai žmonėms su regos negalia pritaikytas garso aprašymas) suvokimas priklauso ir nuo re-

gos sutrikimo laipsnio. Kad dubliuoti filmai tinka žmonėms su regos sutrikimais, kaip labai svarbų dubliavimo aspektą įvardija 32,3 % respondentų, o kaip visai nesvarbų vertina 13,4 %. Tačiau subtitruota AVV produkcija kai kuriems regėjimo negalią turintiems žmonėms visai nepri-
einama.

7 pav. AVV būdų pritaikymas tikslinėms auditorijoms

Ir priešingai, subtitravimas ypač tinka kurtiesiems ir nepri-
girdintiems. Kai kurios dubliuojančios valstybės šiems žmonėms galimybę pasirinkti subtitrus suteikia per televi-
zijos programose esantį teletekstą. Taip pat ir Lietuvos televizijos vis daugiau laidų ir filmų, net ir lietuviškų, transliuoja su subtitrais, siekdamos patenkinti žmonių su klausos sutrikimais poreikius ir prisidėti prie jų integraci-
jos. Su tuo, kad subtitravimas ypač svarbus klausos negalią turintiems žmonėms, sutinka ir apklausos respondentai (34,28 % sako, kad tai labai svarbu, o 9,89 % – kad visai nesvarbu).

Akivaizdu ir tyrimas patvirtino (31,56 % teigia, kad labai svarbu, o 12,77 % – visiškai nesvarbu), kad užsieniečiams subtitruota AVV produkcija yra priimtinesnė už dubliuotą, kadangi didžioji AVV produkcijos dalis yra anglų kalba, o ši, kaip *lingua franca*, suprantama daugeliui pasaulio gy-
ventojų.

Išvados

1. Analizuodami informacijos perteikimo kategoriją AVV teoretikai subtitravimą vertina gana palankiai – nors subtitrų raiška yra kondensuota, profesionalūs vertėjai sugeba išlaikyti ekvivalentiškumą ir OK informacija VK dėl to nenukenčia. Tačiau tyrimo duomenys rodo, kad respondentams informacijos perteikimo kategorijoje subtitrai turi daugiau trūkumų nei privalumų: svarbiausias aspektas jiems atrodo tai, kad žiūrovų dėmesys išskaidomas tarp vaizdo, garso ir subtitrų, kad subtitrai uždengia dalį ekrano ir kartais yra sunkiai perskaitomi. Vertindami dubliavimą informacijos perteikimo kategorijoje Lietuvos žiūrovai svarbiausiu aspektu laiko galimybę lengviausiai atsi-
palaiduoti. Tačiau dubliavimas kaip priemonė hu-
moro savinimui respondentams neatrodo labai reikš-
minga. Dar mažesnę svarbą, atsakiusiųjų nuomone, turi tai, kad dubliuojant originalo tekstas pakeičiamas labiau nei taikant kitus AVV būdus. Teoretikų itin pabrėžiamas pagrindinis užklotinio vertimo privalu-

mas – autentiškumas ir objektyvumas – Lietuvos žiū-
rovams neatrodo labai reikšmingas.

2. Jei informacijos perdavimo kategorijoje subtitrams buvo priskiriama daugiau trūkumų, tai su estetinė kategorija siejami pagrindiniai subtitravimo privalu-
mai – originalūs dialogai ir originalūs aktorių balsai. Estetinei kategorijai priskiriamas didžiausias dublia-
vimo privalumas – vaizdo ir garso vienovė – šįsyk mokslininkų nuomonė sutampa su Lietuvos respon-
dentų atsakymais, kurie tikroviškumo įspūdį įvardija kaip patį svarbiausią. Su ja siejama kino iliuzija pa-
sitelkiant sinchronijos priemones. Lūpų ir personažo sinchronija (kurią lemia taip pat ir žinomi filmą įgar-
sinantys lietuvių aktoriai) respondentų vertinama itin aukštai. Estetinėje kategorijoje atsiskleidžia daugiau užklotinio vertimo trūkumų nei privalumų. Didžioji dalis apklaustųjų pritaria, kad dėl vieno įgarsintojo kartais neaišku, kuris personažas kalba, neigiamai vertinami ir monotoniškas įgarsintojo balsas bei fak-
tas, kad dėl dvigubos fonogramos sunku įsijausti.
3. Poveikio mokymuisi kategorijoje išskirtinai palankiai vertinamas subtitravimas, ypač galimybė mokytis už-
sienio kalbos. Įdomu, kad užklotinis vertimas taip pat siejamas su užsienio kalbų mokymuisi, nors lyginant su subtitravimu šis AVV būdas ne toks populiarus, greičiausiai dėl ne visada mokymuisi palankaus dviejų kalbų fonogramų garso. Kur kas mažiau res-
pondentų mano, kad subtitravimas padeda gerinti skaitymo įgūdžius.
4. Lietuvos respondentai ypač aukštai vertina AVV būdų taikymą tikslinėms auditorijoms, t. y. subtitra-
vimą žmonėms, turintiems klausos negalią, o dublia-
vimą – akliesiems ir turintiems regos sutrikimų. Taip pat dauguma apklausos dalyvių sutinka, kad subtitra-
vimas tinkamiausias imigrantams ir turistams.

Literatūra

1. Baker, M., Hochel, B., 1998. Dubbing. In: M. Baker, ed. *Routledge Encyclopedia of Translation*. London/New York: Routledge, pp. 74–76. <http://dx.doi.org/10.4324/9780203359792>
2. Baravykaitė, A., 2005. Filmų vertimo problematika. *Kalbotyra*, 55(3), pp. 7–14.
3. Baravykaitė, A., 2006. Audiovizualaus vertimo tendencijos Lietuvoje. *Darbai ir dienos*, 45, pp. 63–77.
4. Baravykaitė, A., 2007. Kino filmų titrai kaip kalbų mokymosi priemonė. *Kalbotyra*, 57(3), pp. 21–29.
5. Bruls, E., Kerkman, E., 1989. Beeld, spraak en schrift: Ondertiteling van films en televisieprogramma's in Nederland. In: K. Dibbets et al., eds. *Jaarboek mediageschiedenis*. Amsterdam: Stichting Mediageschiedenis, 1, pp. 165–182.
6. Chaume, F., 2004. *Cine y traducción*. Madrid: Cátedra.
7. Chaume, F., 2004a. Synchronization in Dubbing: A Translational Approach. In: P. Orero, ed. *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, pp. 35–52. <http://dx.doi.org/10.1075/btl.56.07cha>
8. Chaume, F., 2012. *Audiovisual Translation: Dubbing*. Manchester, St Jerome.
9. D'Ydewalle, G., Pavakanun, U., 1995. Acquisition of a Second/Foreign Language by Viewing a Television Program. In: P. Winterhoff-Spurk, ed. *Psychology of Media in Europe: The State of the Art, Perspectives for the Future*. Opladen: Westdeutscher Verlag, pp. 51–64. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-322-94251-7_6
10. D'Ydewalle, G., Pavakanun, U., 1997. Could Enjoying a Movie Lead to Language Acquisition? In: P. Winterhoff-Spurk, T. H. A. van der Voort, eds. *New Horizons in Media Psychology*. Opladen: Westdeutscher Verlag, pp. 145–155. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-663-10899-3_10
11. D'Ydewalle, G., van Rensbergen, J., Pollet, J., 1987. Reading a Message When the Same Message is Available Auditorily in Another Language: The Case of Subtitling. In: J. K. O'Regan, A. L'evy-Schoen, eds. *Eye Movements: From Physiology to Cognition*. Amsterdam: North-Holland, pp. 313–321.
12. Díaz Cintas, J., 2004. Subtitling: the Long Journey to Academic Acknowledgement. *Journal of Specialised Translation*, Issue 1, pp. 50–68. Prieiga per internetą: http://www.jostrans.org/issue01/art_diaz_cintas.php [žiūrėta 2013 m. gruodžio mėn.].
13. Díaz Cintas, J., Remael, A., 2007. *Audiovisual Translation: Subtitling*. Manchester: St. Jerome Publishing.
14. Fodor, I., 1976. *Film Dubbing: Phonetik, Semiotic, Esthetic and Psychological Aspects*. Hamburg: Herlmut Buske.
15. Franco, E., 2000. *Revoicing the Alien in Documentaries. Cultural Agency, Norms and the Translation of Audiovisual Reality*. Leuven: KUL.
16. Franco, E., 2001. Voiced-over Television Documentaries. Terminological and conceptual issues for their research. *Target*, 13 (2), pp. 289–304. <http://dx.doi.org/10.1075/target.13.2.05fra>
17. Gambier, Y., 2003. Screen Transadaptation: Perception and Reception. *The Translator*, 9 (2), pp. 171–189. <http://dx.doi.org/10.1080/13556509.2003.10799152>
18. Gielen, M., 1988. *Perceptie en Ondertitels: De Paravoefale en Perifere Informatieverwerking van Ondertitels*. Leuven: University of Leuven.
19. Gottlieb, H., 2004. Language-Political Implications of Subtitling. In: P. Orero, ed. *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, pp. 83–100. <http://dx.doi.org/10.1075/btl.56.11got>
20. Gottlieb, H., 2005. Multidimensional Translation: Semantics turned Semiotics. *EU-High-Level Scientific Conference Series, MuTra 2005 – Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings*, Saarbrücken, 2–6 May 2005.
21. Grigaravičiūtė, I., Gottlieb, H., 1999. Danish Voices, Lithuanian Voice-over. The Mechanics of Non-synchronous Translation. *Perspectives Studies in Translatology*, 7(1), pp. 41–80. <http://dx.doi.org/10.1080/0907676X.1999.9961347>
22. Ivarsson, J., Carroll, M., 1998. *Subtitling*. Simrishamn: TransEdit HB.
23. Ivarsson, J., 2004. *A Short Technical History of Subtitles in Europe*. Prieiga per internetą: <http://www.transedit.se/history.htm> [žiūrėta 2013 m. lapkričio mėn.].
24. Judickaitė, L., 2009. The Notions of Freignization and Domestication Applied to Film Translation: Analysis of Subtitles in Cartoon Ratatouille. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (23), pp. 36–43. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2009~ISSN_1648-8776.N_2_23.PG_36-43/DS.002.1.01.ARTIC [žiūrėta 2013 m. gruodžio mėn.].
25. Kerevičienė, J., Češumskaitė, G., 2011. Grammatical Compression in Film Translation. *Vertimo studijos*, 4. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, pp. 71–81.
26. Koolstra, C. M., Beentjes, J. W. J., 1999. Children's Vocabulary Acquisition in a Foreign Language through Watching Subtitled TV Programs at Home. *Educational Technology Research and Development*, 47, pp. 51–60. <http://dx.doi.org/10.1007/BF02299476>
27. Koolstra, C. M., Peeters, A. L.; Spinhof, H., 2002. The Pros and Cons of Dubbing and Subtitling. *European Journal of Communication*, 17(3), pp. 325–354. <http://dx.doi.org/10.1177/0267323102017003694>
28. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, 1995 m. sausio 31 d. Nr. I-779. *Žin.*, 1995, Nr. 15-344.
29. Luyken, G. M., Herbst, T., Langhman-Brown, J., Reid, H., Spinhof, H., 1991. *Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for the European Audience*. Manchester: The European Institute for the Media.
30. Martínez Sierra, J. J., 2012. On the Relevance of Script Writing Basics in Audiovisual Translation Practice and Training. *Cadernos de Tradução*, 1 (29), pp. 145–163. Prieiga per internetą: <https://periodicos.ufsc.br/index.php/traducao/article/viewFile/2175-7968.2012v1n29p145/22756> [žiūrėta 2013 m. lapkričio mėn.].
31. Mason, I., 1989. Speaker Meaning and Reader Meaning: Preserving Coherence in Screen Translating. In: R. Kolmel, J. Payne, eds. *Babel: The Cultural and Linguistic Barriers between Nations*. Aberdeen, UK: Aberdeen University Press, pp. 13–24.
32. Maumevičienė, D., 2011. Lokalizacija kaip komunikacijos aktas. – *Vertimo studijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 4, p. 95–106.
33. Maumevičienė, D., 2012. Linguistic Insights into Localisation. In: B. Fischer, M. Nisbeth Jensen, eds. *Translation and the Reconfiguration of Power Relations: Revisiting Role and Context of Translation and Interpreting*. Munster: LIT Verlag, pp. 109–126.
34. Orero, P., 2004. Audiovisual Translation: A New Dynamic Umbrella. In: P. Orero, ed. *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam: Benjamins, pp. vii–xii. <http://dx.doi.org/10.1075/btl.56.01ore>
35. Pasvenskienė, V., 2013. English and Lithuanian Bilabials in Terms of Visual Phonetics. *Žmogus kalbos erdvėje*. Mokslinių straipsnių rinkinys, 7, pp. 227–232.
36. Pavakanun, U., d'Ydewalle, G., 1992. Watching Foreign Television Programs and Language Learning. In: F. L. Engel, D. G. Bouwhuis, T. Bösser, G. d'Ydewalle, eds. *Cognitive Modelling and Interactive Environments in Language Learning*. Berlin: Springer Verlag, pp. 193–198. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-77575-8_24
37. Pedersen, J., 2010. Audiovisual Translation – in general and in Scandinavia. *Perspectives: Studies in Translatology*, 18(1), pp. 1–22. <http://dx.doi.org/10.1080/09076760903442423>
38. Satkauskaitė, D., Drėgvaitė, G., 2011. Sinchronija dubliuotuose filmuose (animacinio filmo „Aukštyn“ pavyzdys). *Vertimo studijos*, 4. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, pp. 82–94.
39. Šiaučiuinė, V., Liubiniene V., 2011. Video Game Localization: the Analysis of In-Game Texts. *Kalbų studijos / Studies about Languages*, 19, pp. 46–55.
40. Szarkowska, A., 2005. The Power of Film Translation. *Translation Journal*, 9 (2). Prieiga per internetą: <http://www.bokorlang.com/journal/32film.htm> [žiūrėta 2013 m. lapkričio mėn.].

41. van Driel, H., 1983. Ondertitelen versus asynchroniseren: Een Literatuuronderzoek. *Papers in Language and Literature*, 31. Tilburg: Tilburg University.
42. Whitman-Linsen, C., 1992. *Through the Dubbing Glass. The Synchronization of American Motion Pictures into German, French and Spanish*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Indrė Koverienė, Danguolė Satkauskaitė

Attitude of the Lithuanian Audience towards the Mainstream Audiovisual Translation Modes

Summary

Technological advances resulted in the emergence of Audiovisual Translation (AVT) as the most dynamic field within Translation Studies. A significant increase in the amount and variety of audiovisual production has necessitated research on the mainstream modes of AVT in many countries, Lithuania among them. However, the attitude of the Lithuanian audience towards AVT modes such as subtitling, dubbing and voice-over, has not been investigated so far. Thus, this particular study aims at identifying the Lithuanian attitude in order to find out what factors essentially influence the choice of the Lithuanian viewer. The investigation is based on a survey-questionnaire method involving 300 randomly chosen respondents. The empirical results are discussed applying methodology of Koolstra, Peeters and Spinhof (2002) and their classification of the mainstream AVT methods into three different categories of information processing, aesthetics, and learning effects. In the light of our experiential study subtitling has more disadvantages in the information processing category, whereas its advantages are revealed in the categories of aesthetics and learning effects. The findings suggest that the most significant advantages of dubbing are attributed to the aesthetic category; meanwhile the disadvantages of dubbing are associated with learning effects. Although voice-over is highly valued for its authenticity and objectivity by prominent scholars worldwide, the Lithuanian audience does not consider these factors to be of the utmost importance. Finally, the present study pinpoints the advantages of AVT methods for the blind and visually impaired, the deaf and hard-of-hearing, and non-Lithuanian audience.

Straipsnis įteiktas 2014 02
Parengtas spaudai 2014 06

Apie autoreis

Indrė Koverienė, Aleksandro Stulginskio universiteto Kalbų katedros asistentė, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto doktorantė.

Mokslinės veiklos sritys: audiovizualinis vertimas, dubliavimas, sinchronizacija, anglų kalbos fonetika, e. mokymas, anglų kalbos mokymas Moodle aplinkoje.

Adresas: Aleksandro Stulginskio universitetas, Studentų g. 11, 53361 Akademija, Kauno raj.

El. paštas: indre.koveriene@hotmail.com

Danguolė Satkauskaitė, humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto docentė.

Mokslinės veiklos sritys: audiovizualinis vertimas, vertimas raštu ir žodžiu, lingvistinė pragmatika, semantika.

Adresas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, Muitinės g. 8, 44280 Kaunas.

El. paštas: danguole.satkauskaite@khf.vu.lt